

Väärinkäsityksiä pankkitoiminnasta

Versio 1.00

Alkuperäinen teksti: Positive Money – What People Think
Banks Do: The Money Multiplier and Other Myths
Suomennos: Tomi Meilahti, Patrizio Lainà ja Anu Taskinen

Suomen Talousdemokratia

Sisällys

Väärinkäsityksiä pankkitoiminnasta: rahakerroin ja muita myyttejä.....	3
Väärinkäsitys numero 1: "Tallelokero"	3
Väärinkäsitys numero 2: "Välittäjä"	3
Väärinkäsitys numero 3: "Rahakerroin"	4
Rahakerroinmallin ongelmia	5
Yhteenveto	7

Väärinkäsityksiä pankkitoiminnasta: rahakerroin ja muita myyttejä

Pankkitoiminnan perusteet -julkaisussa¹ käsiteltiin sitä, kuinka pankit toimivat kirjanpidollisesta näkökulmasta. Vaikka ei välttämättä olekaan yllättävää, että suurin osa väestöstä ei ole tietoinen pankkien toimintatavasta, niin yllättävää saattaa olla, että suurin osa taloustieteilijöistäkään ei ole tästä selvillä. Tässä Väärinkäsityksiä pankkitoiminnasta -julkaisussa² tarkastellaan joitain yleisimpiä pankkeja koskevia väärinkäsityksiä, mukaan lukien taloustieteen oppikirjojen suosikkia, rahakerroinmallia.

Väärinkäsitys numero 1: "Tallelokero"

Meistä suurimmalla osalla oli lapsena säästöpossu. Ajatus on todella yksinkertainen: laita possuun vähän kerrallaan rahaa ja pahan päivän sattuessa se on kaikki tallessa käyttöä varten. Suurelle osalle ihmisiä tämä ajatus rahan turvallisesta säilyttämisestä säilyy aikuisiälle asti. *Institute of Commercial Managementin Cobden Centerille* tekemän tutkimuksen mukaan kolmasosa Iso-Britannian väestöstä ajattelee pankkien toimivan näin.

Pankkitilisi ei kuitenkaan ole tallelokero. Pankki ei ota rahojasi ja vie niitä holviin laatikkoon, jossa lukee nimesi. Eikä se säilytä niitä missään "digitaalisessa tallelokerossakaan". Todellisuudessa, kun laitat rahasi pankkiin, se muuttuu pankin omaisuudeksi. Ja koska se muuttuu pankin omaisuudeksi, saa pankki tehdä sillä mitä haluaa.

Kun yllä mainitussa tutkimuksessa kerrottiin ihmisille, että pankki käyttää heidän rahojansa, sen sijaan, että säilyttäisi niitä turvallisesti, he vastasivat: "Tämä on väärin. En ole antanut heille lupaa tehdä niin."

Mitä sitten tililläsi näkyvät numerot ovat? Eikö se ole rahaa? Lakiteknisessä mielessä ei. Tililläsi näkyvät numerot ovat vain merkintöjä siitä, kuinka paljon pankki on velvollinen maksamaan sinulle joskus tulevaisuudessa. Kirjanpidollisesti tämä tunnetaan pankin vastattavana eli velkana. Tilisi saldo ei siis oikeasti kuvaa rahamäärää, jota pankki säilyttää puolestasi. Se kuvaa pankin lain määrittämää velvollisuutta, tai velkaa, maksaa sinulle joskus tulevaisuudessa.

Väärinkäsitys numero 2: "Välittäjä"

Kahdella kolmasosalla Iso-Britannian väestöstä on hieman parempi käsitys pankkien toiminnasta.

He uskovat, että pankit ottavat vastaan säästäjien rahaa ja lainaavat sitä eteenpäin. Tämän käsityksen mukaan pankit lainaavat rahaa ihmisiltä, jotka haluavat säästää sitä, kuten eläkeläisiltä ja varakkailta ihmisiltä. Pankit lainaavat sitten tätä rahaa lainantarvitsijoille, kuten taloa halajaville nuorille perheille tai pienille kasvu- ja investointihalukaille yrityksille. Pankit ansaitsevat rahansa perimällä lainaajilta hieman enemmän korkoa, kuin ne maksavat säästäjille. Pankkien voitot

¹ Saatavilla osoitteesta www.talousedemokratia.fi.

² Julkaisu perustuu Positive Money:n tekstiin "What People Think Banks Do: The Money Multiplier and Other Myths", joka on saatavilla osoitteesta www.positivemoney.org/how-banks-create-money/balance-sheets/#think.

muodostuvat tästä korkojen erotuksesta.

Tässä mallissa pankit toimivat palveluntarjoajina hankkien rahaa ihmisiltä, jotka eivät sitä juuri silloin tarvitse, ja lainaavat sitä niille, jotka tarvitsevat. Edellä mainittu *Cobden Centren* tutkimus kysyi ihmisten huolestuneisuutta prosessin suhteen. Noin 61 % vastaajista sanoi asian sopivan heille, kunhan he saavat jonkin verran korkoa ja pankki ei toimi liian harkitsemattomasti.

Johtopäätöksenä tästä mallista seuraa, että jos kukaan ei säästä, kukaan ei myöskään voi lainata. Tämä tarkoittaa, että säästäminen on maalle hyväksi, koska se mahdollistaa yritysten kasvun, mikä puolestaan luo lisää työpaikkoja ja vahvistaa taloutta. Myös useat taloustieteilijät ajattelevat näin. Itse asiassa useat yliopistojen taloustieteen kurssit opettavat yhä, että talouden investoinnit riippuvat säästöjen määrästä. Tämä on kuitenkin täysin virheellinen käsitys, kuten kohta näemme.

Väärinkäsitys numero 3: “Rahakerroin”

Suurimmalla osalla talous- ja rahoitusalan opiskelijoista on hieman todenmukaisempi käsitys pankkien toiminnasta. Heille opetetaan ns. rahakerroinmallia. Rahakerroinmallin mukaan pankit luovat suuren osan taloudessa olevasta rahasta.

Tarina menee näin: Henkilö kävelee pankkiin ja tallettaa 1000 euron käteispalkkansa. Pankki tietää, että henkilö ei todennäköisesti halua koko 1000 euron summaa takaisin kerralla. Hän luultavasti käyttää sitä pikkuhiljaa seuraavan kuukauden aikana. Pankki voi siis olettaa suuren osan talletetusta summasta vain makaavan tilillä käyttämättömänä suurimman osan ajasta.

Pankki pitää pienen “varannon” (eli reservin), vaikkapa 10 % talletetusta summasta (tässä tapauksessa 100 €) ja lainaa loput 900 € lainantarvitsijalle. Lainaja käyttää lainaamansa 900 € paikallisessa autoliikkeessä. Autoliike ei halua pitää niin suurta määrää käteistä tiloissaan, joten se vie rahat omaan pankkiinsa.

Pankki toteaa jälleen voivansa käyttää suurinta osaa rahoista uuden lainan myöntämiseen. Se pitää 10 % (eli 90 €) ja lainaa loput 810 € ulos. Lainanottaja käyttää em. 810 € ja se palautuu taas pankkiin. Pankki, johon summa palautuu, pitää siitä taas 10 % (eli 81 €) ja lainaa loput 729 € ulos.

Tämä uudelleenlainausprosessi jatkuu, kun samaa rahaa lainataan uudelleen ja uudelleen, niin että 10 % summasta pidetään aina varantona. Huomaa, että jokainen rahaa pankkiin laittanut asiakas yhä ajattelee sen olevan siellä. Numerot heidän tiliotteillaan vahvistavat, että näin on. Vaikka alkuperäistä käteistä on edelleenkin vain 1000 €, kaikkien pankkitilit ovat paisuneet – ja samalla velan määrä.

Tämä prosessi jatkuu oletettavasti siihen saakka, kunnes lainattavaksi jää enää sentti. Tällöin kaikkien tilien yhteenlaskettu summa on suurin piirtein 10000 €. Tämä rahakerroinmalli siis opettaa, että prosessi – jossa pankki ottaa vastaan asiakkaiden rahaa, tallettaa siitä pienen osan varannoksi ja lainaa loput eteenpäin – luo uutta rahaa, koska sama raha lasketaan kahteen kertaan aina uudelleenlainauksen yhteydessä.

Tätä mallia voi ajatella pyramidinä. Käteinen on pyramidin pohja. Pankit luovat uutta rahaa

uudelleenlainaamalla sitä vähimmäisvarantovaatimusten (eli reservivaatimusten) mukaisesti. Edistyneemmät mallit sisältävät käteisen lisäksi myös keskuspankkirahan käsitteen, mutta perusidea on kuitenkin sama.

Rahakerroinmallin ongelmia

Rahakerroinmallista voidaan vetää useita johtopäätöksiä. Ensinnäkin malli edellyttää, että pankkien täytyy hankkia talletuksia, ennen kuin ne voivat myöntää lainoja. Tämä antaa ymmärtää, että pankit reagoivat passiivisesti asiakkaiden toimintaan odottaen kiltisti, että joku säästäjä tallettaa rahansa pankkiin ennen kuin ne aloittavat lainaamisen.

Toiseksi malli antaa ymmärtää, että keskuspankeilla on lopullinen päätäntävalta rahan määrästä. Ne voivat kontrolloida rahan kokonaismäärää joko muuttamalla vähimmäisvarantovaatimuksia tai säätelemällä "perusrahan" – eli käteisen (ja keskuspankkirahan) – määrää pyramidin pohjalla.

Esimerkiksi jos Suomen Pankki säättää vähimmäisvarantovaatimukseksi 10 %, voi kokonaisrahamäärä kasvaa 10 kertaa käteistä suuremmaksi. Jos reservivaatimus nostetaan 20 %:iin, voi rahamäärä kasvaa vain viisinkertaiseksi. Jos reservivaatimusta lasketaan 5 %:iin, voi rahamäärä olla 20 kertaa käteisen määrää suurempi.

Vaihtoehtoisesti Suomen Pankki voi säädellä taloudessa olevan käteisen määrää. Jos se painaa 1000 € lisää ja jakaa sen talouteen vähimmäisvarantovaatimuksen ollessa 10 %, rahakerrointeorian mukaan rahan määrä voi kasvaa 10000 euroon pankkien käytyä läpi uudelleenlainausprosessin. Tätä kutsutaan talouden "perusrahan" määrän säätelyksi.

Kolmanneksi rahakerroinmalli antaa ymmärtää, ettei keskuspankki voi menettää rahan määrän hallintaa, ellei se niin halua.

Rahakerroinmallin esittämä näkemys pankkitoiminnasta on valitettavasti täysin väärä. *London School of Economicsin* professori ja Englannin keskuspankin neuvonantaja yli 30 vuoden ajalta, Charles Goodhart, luonnehti mallia vuonna 1984 "niin epätäydelliseksi tavaksi kuvata rahamäärän määräytymistä, että sitä voidaan pitää harhaanjohtamisena". Miksi näin?

Ensinnäkin rahakerroinmallin perusajatuksena on näkemys, jonka mukaan pankit tarvitsevat talletuksia ennen kuin ne voivat myöntää lainoja. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Myöntäessään lainoja pankit itse asiassa luovat talletuksia:

"Tämä tutkimus päättyy johtopäätökseen, että politiikkatoimenpiteiden korostaminen on epäolennainen keino vaikuttaa talletusten määrän vaihteluun. Jos jotain, niin prosessi toimii itse asiassa päinvastoin ja lainat luovat talletuksia. *Väitämme, että etenkin rahakerroinmalli on virheellinen ja epäinformatiivinen pankkien lainanannon dynamiikkaa tarkasteltaessa.* FIAT-rahajärjestelmää³ käyttävässä vapautetussa talousjärjestelmässä ei ole olemassa eksogeenista rajoitinta luoton määrälle muutoin kuin säädettyjen

³ FIAT-rahajärjestelmällä tarkoitetaan sellaista rahajärjestelmää, jossa rahan arvo perustuu ainoastaan sen lailliseen asemaan virallisena maksuvälineenä, eikä mihinkään hyödykkeeseen.

pääomavaatimusten kautta. Riittävästi pääomitettu pankkijärjestelmä voi halutessaan aina tyydyttää lainojen kysynnän.”

[Piti Disyatat, Kansainvälinen järjestelypankki \(BIS\) \(2010\)](#), kursiivi lisätty

Pankit eivät myöskään tarvitse varantoja (eli reservejä) myöntääkseen lainoja. Silloinen *New Yorkin Federal Reserve Bankin* entinen varatoimitusjohtaja huomautti:

“Todellisuudessa pankit myöntävät luottoja luoden samalla talletuksia, ja hankkivat varannot myöhemmin.”

[Alan Holmes, New Yorkin Federal Reserve Bankin varatoimitusjohtaja \(1969\)](#)

Euroopan keskuspankin (EKP:n) varatoimitusjohtaja lausui jokseenkin vastaavasti:

“On esitetty, että jotkin finanssi-instituutiot olisivat vapaita muuttamaan keskuspankilta saamansa lainat välittömästi lainoiksi muille sektoreille. Tämä näkemys perustuu vanhaan luotonlaajennusmalliin, jonka mukaan rahanluonnin järjestyksessä ensin tulevat keskuspankin luomat varannot, joita sitten pankit laajentavat luotonantonsa kautta luoden kokonaisrahavarannon. Todellisuudessa järjestys toimii ennemminkin päinvastoin pankkien tehdessä ensin lainapäätöksensä ja etsiessä vasta sitten tarvittavat varannot keskuspankkirahaa.”

[Vitor Constancio, EKP:n varatoimitusjohtaja \(2011\)](#)

Tämä on tietysti vain kahden miehen mielipide, vaikkakin näiden miesten tulisi tietää, mistä puhuvat. Onneksi Nobel-palkinnon saajat Finn Kydland ja Ed Prescott Minneapolisin Federal Reserve Bankista ovat tehneet asian tiimoilta empiiristä tutkimusta ja havainneet, että:

“Ei ole olemassa todistusaineistoa, jonka mukaan perusraha (eli käteinen ja keskuspankkiraha), tai M1-raha-aggregaatti (eli kierrossa oleva käteinen ja käyttelytilit) määrittävät luotonantosykliä, vaikka jotkut ekonomistit tähän myyttiin vielä uskovatkin. Sekä perusraha että M1-raha-aggregaatti ovat yleisesti katsoen myötäsyklisiä, ja jos jotain, niin perusraha tulee hieman luotonantosyklin jäljessä.”

[Nobel-palkinnon saajat Finn Kydland & Ed Prescott, Minneapolisin Federal Reserve Bank \(1990\)](#)

Tämä heidän lausuntonsa vahvistaa Alan Holmesin aiemman lainauksen. Keskuspankkiirit eivät torju rahakerroinmallia pelkästään siksi, että he ymmärtävät pankkitoiminnan oikean luonteen, vaan myös empiirisen todistusaineiston pohjalta.

On olemassa myös muita syitä, joiden vuoksi rahakerroinmalli ei ole hyvä kuvaus pankkien todellisesta toiminnasta. Esimerkiksi Iso-Britanniassa ei ole ollut olemassa vähimmäisvarantovaatimusta pitkään aikaan. Vaikka vähimmäisvarantovaatimukset saattavat olla muissa yhteyksissä käyttökelpoisia, on keskuspankkien lähes mahdotonta käyttää vähimmäisvarantoja (tai rajoittaa pankkien varantoja muilla tavoin) rajoittaakseen pankkien luotonantoa. Tähän on monia syitä, eikä niistä vähäisin ole se, että “pankit myöntävät luottoja luoden samalla talletuksia, ja hankkivat varannot myöhemmin.”

Keskuspankki voisi tietysti olla myöntämättä talletuspankille tämän pyytämiä varantoja. Jos ko.

talletuspankki olisi jo myöntänyt lainaa ja pyytäisi varantoja suorittaakseen maksun lainanottajan puolesta, keskuspankki voisi tästä kieltäytymällä aiheuttaa ko. pankille ongelmia.

Esimerkiksi vähimmäisvarantovaatimuksen omaavassa pankkijärjestelmässä tilanne, jossa pankki ei saa varantoja keskuspankilta (jolloin sen varannot jäävät alle vaaditun tason), johtaa johonkin kolmesta seuraamuksesta:

1. Pankki voi yrittää lainata tarvittavat varannot toiselta pankilta. Tämä todennäköisesti kuitenkin aiheuttaa painetta nostaa korkoa pankkien välisessä lainauksessa (eli ns. interbank-markkinoilla). Jos keskuspankki haluaa pitää tämän koron muuttumattomana⁴, sen todennäköisesti täytyy tarjota lisää varantoja pankkijärjestelmään – ja samalla se menettää mahdollisuutensa pankkien luotonannon rajoittamiseen säätelemällä varantoja.
2. Keskuspankki voi antaa pankin rikkoa sääntöjä ja toimia vähimmäisvarantovaatimusta pienemmillä varannoilla.
3. Keskuspankki voi estää pankkia suorittamasta maksuja, kunnes sen varannot ovat vaaditulla tasolla. Jos pankki ei kykene lainaamaan varantoja muilta pankeilta tai keskuspankilta, voi seurauksena olla likviditeettikriisi, ko. pankin ollessa kyvytön suorittamaan maksuistaan. Tämä voi johtaa maksukyvyttömyys- ja/tai rahoituskriisiin.

Näin ollen jos keskuspankki haluaa rajoittaa rahan määrää säätelemällä vähimmäisvarantovaatimusta tai rajoittamalla pankeille lainattavia varantoja, sen täytyy joko sallia suuret korkoheilahdukset tai ajoittaiset likviditeettikriisit. Koska likviditeettikriisit voivat kehittyä maksukyvyttömyyskriiseiksi (ja yhden pankin maksukyvyttömyys voi aiheuttaa koko pankkijärjestelmän romahduksen), eivät keskuspankit todennäköisesti halua jälkimmäistä vaihtoehtoa. Se itse asiassa sotii yhtä keskuspankkien päätehtävää – taloudellisen vakauden säilyttämistä – vastaan.

Yhteenveto

Rahan luomisesta ja pankkitoiminnasta vallitsee useita väärinkäsityksiä. Tässä julkaisussa on yritetty korjata niistä kolme:

1. Pankit eivät ole *tallelokeroina*, joihin viedään rahaa turvaan.
2. Pankit eivät myöskään ole rahan *välittäjiä*, eli ne eivät ota vastaan talletuksia ja lainaa niitä eteenpäin. Todellisuudessa pankit luovat rahaa myöntämällä lainoja.

⁴ Esimerkiksi Yhdysvalloissa keskuspankin tavoitteena on pitää muuttumattomana tämä interbank-korko eli ns. Federal Funds Rate. Euroopan keskuspankilla ei kuitenkaan ole tällaista ääneen lausuttua interbank-koron tavoitetta, vaan sen ohjauskorko on perusrahoitusoperaatioissa sovellettava diskonttokorko (eli korko, jolla talletuspankit voivat lainata suoraan keskuspankista). EMU-alueella interbank-korko (eli Euribor) määräytyy markkinoilla vapaasti.

3. Pankit eivät myöskään toimi ns. *rahakerroinmallin* mukaisesti. Vaikka rahakerroinmalli tunnustaakin sen tosiseikan, että pankit luovat rahaa, on rahan luomismekanismi esitetty siinä väärinpäin. Pankit eivät sopeuta lainaustoimintaansa (ja samalla talletusten luomista) olemassa olevien varantojen määrään, vaan hankkivat tarvittavat varannot vasta lainauspäästösten seurauksena. Varannot eivät siis määritä lainaustoimintaa, vaan lainaustoiminta määrittää varantojen määrän.